

Llei i Reglament de cooperatives de 1931: pedagogia de ciutadania

Resum

Proclamada la República, el 14 d'abril de 1931, pels responsables del Comitè executiu de la Conjunció, es constitueix immediatament el Govern provisional, el qual emetrà una sèrie de decrets adreçats a mostrar a la ciutadania, sense cap mena de dubte, el compromís del nou règim amb els afanys de canvi expressats a les urnes.

Com a resultat de les eleccions celebrades el mes de juny, neixen les Corts Constituents amb la missió d'elaborar la constitució, i dediquen les seves primeres sessions a convertir en lleis els decrets assenyalats anteriorment.

Així és com es va aprovar la que seria la primera Llei de cooperatives d'Espanya, la qual té l'honor de formar part del primer cos legislatiu del nou règim, anterior fins i tot a la constitució, i amb uns principis i uns valors que van influir en la seva elaboració i que es van anar forjant en l'anomenada edat de plata.

Paraules clau: cooperació, cooperativa, associació, pedagogia, ciutadania, llei i reglament de cooperatives, república, autonomia, edat de plata.

1. Edat de plata de la cooperació, del cooperativisme i de l'economia social (1868-1936)

La delimitació que ofereix l'anomenada edat de plata ens permet assistir al naixement, al desenvolupament i la consolidació de les cooperatives, el moviment cooperatiu i el seu reconeixement institucional a Espanya.

Les informacions de la realitat rochdaliana, nascuda a Anglaterra el 1844, transmesa per exiliats espanyols d'aquella convulsa política espanyola, van trobar el camp abonat en l'associacionisme dels treballadors, que amb importants experiències, tot i que contínuament reprimides, podem denominar-les precooperatives, van trobar certa esperança de futur a «La Gloriosa», la revolució de setembre de 1868 que, en el Decret llei, de 20 de novembre de 1868, reconeix el dret d'associació dels treballadors, limitades a qüestions d'educació i socors mutus, i dóna pas a la constitució de 1869, la qual suposa el reconeixement del sufragi universal.

Un missatge optimista sobre l'ineludible del «moviment progressiu de la civilització moderna», la necessitat de superar velles formes de control social, una visió humanista de les relacions socials per acabar amb la misèria, la necessària associació per acabar amb l'opressió, la importància de l'educació en la regeneració de les classes treballadores i la societat, són idees que es troben en els inicis de la cooperació¹ i que van conformar una pràctica que es manté al llarg del període indicat.

Fèrtil període històric que coneix, en l'àmbit polític, revolucions més o menys tranquil·les, repúbliques de curt recorregut i gran esperança per als sectors populars, pronunciaments, cops militars, restauracions, dictadura, juntament amb el naixement dels futurs grans sindicats i els partits polítics que faran possible, en un primer període restaurador, el reconeixement institucional de les associacions obreres en la constitució de 1876 i la Llei d'associacions de 30 de juny de 1887.

És el reconeixement de la qüestió social, i el seu enllaç amb els drets ciutadans, una de les grans aportacions d'aquests temps, i on té lloc l'encontre entre els moviments reivindicatius (en certa manera defensius), amb les seves realitats associatives, i els intel·lectuals reformadors de diferents sensibilitats, des de conservadors fins a socialistes, passant per republicans, catòlics i membres de la Institució Lliure d'Ensenyament.²

Aquest consens d'àmplia base va crear les condicions necessàries per al naixement de la Comissió de Reformes Socials, el desembre de 1883, i el seu continuador, l'Institut de Reformes Socials (1903-1924), precedents del Ministeri de Treball.

La continuïtat, «la serietat, la sobrietat i la competència»³ de la Comissió i l'Institut ens permeten afirmar que, pel que fa al cooperativisme, va ser el lloc de trobada i de recopilació sistemàtica de les múltiples realitats cooperatives, així com de les reflexions que en van fer els intel·lectuals i els polítics més preclars de l'època, juntament amb una informació metòdica de les experiències en altres països.

¹ Vegeu la introducció a Fernando Garrido (1879).

² Alfredo Montoya (2003).

³ Congrés dels Diputats: *Diari de sessions*, núm. 9, 12 d'abril de 1902

Dels 240 volums del butlletí de l'Institut de Reformes Socials, publicats entre juliol de 1904 i juny de 1924, en 106 hi podem constatar la presència de referències cooperatives que van des d'iniciatives legislatives fins a informació de continguts de congressos nacionals i internacionals, passant per notícies de cooperatives concretes.

Ja en els treballs previs de formulació de l'Institut, i en el primer intent legislatiu fallit, es reconeix la importància del cooperativisme i «...l'avantatge inapreciable de ser les societats cooperatives l'escola on s'aprèn a conèixer la realitat de la vida social».⁴

La visió de conjunt ens permet detectar tota una estratègia d'avenç i d'implantació de les idees reformadores a la societat espanyola, on les cooperatives compleixen una funció de veritables escoles tallers, on es combina l'exercici i la transmissió de les professions, amb l'accés a la gestió del món empresarial, implantant en el seu funcionament els avenços socials de l'època, com ara el dret associatiu dels treballadors, el funcionament democràtic amb dret a vot, els drets de la dona (fonamentalment a la segona República) etc., i es van creant normes jerarquitzaes, les quals asseguren la sistematització dels sabers adquirits i la seva transmissió mitjançant una pedagogia de tipus nou, on participen les mateixes cooperatives i els àmbits de l'Estat, com és la Comissió i l'Institut de Reformes Socials, que centralitzen i comuniquen tota la informació disponible.

2. II República

El 14 d'abril de 1931, els comitès republicans van proclamar la República, amb la posterior confirmació dels representants del nou govern provisional, ja a la tarda, a Madrid, mentre el rei Alfons XIII abandonava el país, sense abdicar ni renunciar a la corona.

Tot l'anterior es produïa a partir dels resultats electorals de les eleccions municipals del 12 d'abril, convocades pel govern monàrquic de l'almirall Aznar, les quals van donar una contundent victòria als candidats republicans.

Si el rei va parlar de «moda», un republicà va escriure sobre «estil», «el vell estil espanyol de la política,..., trencant, en una emocionant prova electoral, la conformitat de tants anys, encoratjat per un caliu de justícia que cremava en les ànimes, va acceptar l'imperatiu revolucionari sense revolucions, com una necessitat del temps, com una plausible fatalitat de la raó col·lectiva».⁵

Canvi de règim tranquil, on a la capital es podien seguir minut a minut, al carrer, als cafès, restaurants i hotels les notícies que s'anaven produint en els àmbits de poder, i s'assajaven els nous himnes, onejava nova bandera, es mostraven els retrats de Galán i García Hernández⁶, i, sobretot, fins i tot a la canalla sentia la passivitat de les forces de l'ordre.⁷

⁴ Canalejas, p. CXXX.

⁵ Vol. 1, p. 6. Morini.

⁶ Pla, p. 22.

⁷ Sánchez Montero, p.45.

Tothom coneixia el que acabava, però: què era el que arribava? «Què és la República espanyola?. De cap manera una sorpresa. Les repúbliques no arriben mai per sorpresa, com les restauracions monàrquiques, suposant que pugui encara escapar-se'n alguna, i les dictadures, figurí contradictor de la llibertat devastadora del segle. Les repúbliques arriben pel desgast i la ineficàcia de totes les cèl·lules monàrquiques. Són resurreccions de cossos atacats per la podridura tradicional més que no pas esfondraments d'antigues ciutadelles».⁵

Instal·lat el govern provisional de la República, i essent la seva missió fonamental assegurar les condicions de realització d'eleccions a Corts Constituents, no va deixar d'escometre les reformes més urgents, mitjançant una sèrie de decrets que es comprometia presentar a sanció de les futures Corts, segons assenyalava a l'Estatut jurídic emès per decret, i en el qual limitava clarament les seves funcions.

Amb data 4 de juliol, es publicava a la gasetta de 7 de juliol de 1931 el decret «determinant el que s'ha d'entendre per societat cooperativa i fixant les seves condicions legals», amb la signatura de Niceto Alcalá Zamora, president del Govern de la República espanyola, i de Francisco Largo Caballero, ministre de Treball i Previsió.

Les eleccions a les Corts Constituents es van celebrar el 28 de juny. Les sessions es van iniciar el 14 de juliol, van quedar oficialment constituïdes el 27 i van donar el vot de confiança al govern el dia 31. Va ser amb data 9 de setembre quan les Corts Constituents, en funcions de sobirania nacional, van decretar i sancionar mitjançant la llei la declaració de Llei de la República una sèrie de decrets, vint-i-dos en total, emesos entre el 22 d'abril i el 18 de juliol de 1931, entre els quals hi havia el de cooperatives.⁸

El president del Consell, Niceto Alcalá Zamora, en el discurs excepcional de rendició de comptes i petició de ratificació dels decrets provisionals a les Corts Constituents, el 29 de juliol, va assenyalat cinc directrius que van adoptar per a les decisions i els decrets emesos:

1-«Rebiem el poder d'una revolució resolta, extensa, pacífica, que no teníem el dret de frustrar en la seva tendència, de dividir en els seus components, d'envilir en els seus mètodes»

2- «Rebiem del poble,... uns poders plens,...»

3-«Érem un govern de coalició..., i havíem de traduir en actes el denominador comú de la nostra significació... »

4-«Érem un govern provisional, preparatori de la obra d'una assemblea, i havíem de dur a terme..., la demarcació per problemes d'allò que havíem de lliurar-vos intacte, d'allò que havíem d'haver fet prèviament. »

5-«... Érem..., un govern que reemplaçava... una dictadura que havia trencat per complet la tradició del sentit jurídic espanyol, tota l'obra en la qual es filtrava l'herència de la revolució de 1868 i l'esperit que la restauració transigís amb els republicans del 73...».

I més endavant es refereix al decret sobre cooperatives, el qual emmarca en els relatius a problemes socials, «programa comú de totes les forces republicanes..., creient respondre amb això a la seva significació, satisfer les ànsies de justícia social que hi ha

⁸ Gasetta de Madrid, núm. 253, 10 de setembre de 1931

a l'ambient de la civilització contemporània i al sentiment d'equitat d'Espanya...» «...i el desenvolupament de la cooperació, recolzament de totes les institucions socials...».⁹

Posteriorment, mitjançant decret amb data de 2 d'octubre de 1931, publicat a la gasetta de 21 d'octubre, apareixia el Reglament per a l'aplicació de la Llei de cooperatives.

Com a coronament final a aquest any de tasca transformadora intensa, legislativa i de govern, seria l'aprovació, per les Corts, de la Constitució de la República, el 9 de desembre de 1931. En ella es faria constar explícitament, vegeu els articles 46 i 47, el compromís de la República amb el foment del cooperativisme, així com el reconeixement d'aquest com a instrument socioeconòmic per millorar la situació de les classes més desfavorides.

Tal com hem pogut observar, i se'ns diu expressament, res de sorpreses ni improvisació, i molt de temps en què fructifiquen treballs importants de molts anys, el que avui dia en diem condicions objectives en un procés social que no té aturador.

3. Llei i Reglament de cooperatives

La Llei de cooperatives, en la seva magnífica exposició de motius, ens indica l'important desenvolupament del moviment cooperatiu al món, que contrasta amb el retard i la petitesa de l'espanyol, i la necessitat d'una cooperació àmplia, eficaç i ben orientada, la qual serà desenvolupada pels mateixos cooperativistes, i on li correspondrà a l'Estat fomentar-la i canalitzar-la. La seva referència a la procedència del text no ofereix cap mena de dubte: Institut de Reformes Socials i dues comissions oficials amb representació obrera, patronal i de tècnics del Consell de Treball.

El febrer de 1923, un any abans de la fi de l'IRS, es va crear la secció de cooperació, i es va disposar que la prefectura fos assumida per Antonio Gascón, referent indiscutible per estudiar els precedents de la llei; ell mateix ens dóna la raó de l'aportació que fan de sengles projectes per part de Juan Sales Antón i Francisco Montalvo.¹⁰ Tot va quedar interromput amb la implantació de la dictadura.

El gener de 1925, per reials decrets, es va disposar el nomenament d'una comissió, i els seus components, perquè procedís a l'elaboració de normes per al règim de les associacions cooperatives. Al seu si hi havia membres de diferents departaments de l'Administració, entre els quals hi havia de nou Gascón, de treballadors i empresaris, a través d'organitzacions corporatives del règim, la cooperativa del Ministeri de la Guerra, la Caixa de Crèdit Marítim i els presidents de la Federació de Cooperatives Catalanes, Joan Ventosa i Roig, i de la Unió de Cooperatives del Nord d'Espanya, que assumiria Francisco Montalvo.

Prèvia consulta a les cooperatives, de les quals, per cert, es va obtenir poca resposta, molt atribuïble al clima polític i social existent, es van iniciar intensos treballs d'estudi i

⁹ Discurs complet a Mori, Vol. I, p. 58-74.

¹⁰ Gascón i Miramón, p. 10.

discussió de les diferents opinions, que van permetre elaborar l'Avantprojecte de Llei de cooperatives de 1927. Podem afirmar que aquest text, juntament amb la documentació generada, va donar pas, tan aviat com es van donar les condicions polítiques adients, a la Llei i al Reglament de cooperatives de 1931.

La presentació succinta del procés d'elaboració del que seria la Llei i el Reglament de cooperatives del 31, ens permet avançar que el naixement en l'àmbit del dret, amb personalitat pròpia, es realitza, d'una banda, en la millor tradició jurídica desenvolupada a Espanya, i influenciada pel corrent liberal reformador, i d'una altra, pels importants desenvolupaments d'aquest àmbit internacionalista que ja era l'Aliança Cooperativa Internacional, en la qual cooperadors i cooperatistes havien de trobar solucions a problemes nous, a partir no solament d'experiències de realització cooperativa diverses, sinó en tradicions culturals i per tant jurídiques molt diferents.

Referenciats contínuament al procés d'elaboració, podem fer alguns comentaris a l'articulat:

- La construcció de la definició de cooperativa tenia la gran responsabilitat d'agrupar i delimitar, a la múltiple i diversa experiència associativa de la classe obrera, els treballadors assalariats del camp, petits i mitjans agricultors, funcionaris, classe de mitjana i fins i tot de sectors marginats del procés productiu. Utilitza els conceptes clàssics, ja presents en les lleis d'associacions del segle XIX, entre ells la manca d'afany de lucre (ho endolceix «tendint a eliminar el lucre»), però estén la seva activitat a les esferes social i econòmica, tot introduint l'esfera col·lectiva, des de l'associativa, a l'activitat mercantil. En aquest sentit podem considerar que és una ampliació de l'àmbit de les associacions.
- La clara introducció dels principis cooperatius de l'ACI, al nivell d'elaboració d'aquells temps, enforteix la cultura d'autonomia, portes obertes, igualtat de drets (inclou joves, majors de 16 anys i dones, siguin casades o no) i alhora amplia les llibertats individuals per enfortir les capacitats col·lectives i deslligar-les dels controls tradicionals.
- Fixar el nombre de socis en no menys de vint, quan en el projecte del qual ens informa Gascón n'eren deu, pressuposa una certa discussió sobre les condicions de subsistència sobre la base de la grandària, i potser de les condicions mínimes perquè es doni el fet associatiu.
- La classificació de cooperatives recull la varietat existent, en quatre grups fonamentals, i obre la possibilitat a futures noves realitats.
- S'assenyalen una sèrie d'exempcions, beneficis i facultats a les cooperatives que siguin qualificades com a obreres o populars, en allò que pot qualificar-se com a discriminació positiva dins una política de foment de creació de cooperatives pels sectors amb més dificultats.
- L'ensenyament, com a sector en el qual s'ha d'implementar la cooperació, per la importància pedagògica de la idea de la cooperació i la instrucció en les pràctiques de l'organització i el règim cooperatiu, fa que es dediqui el capítol XII

del reglament, amb els seus 19 articles, a les cooperatives escolars. Sense cap mena de dubte s'assenyala el seu caràcter laic i no partidari, no permetent l'existència de més d'una cooperativa a cada centre i remarcant que «la característica diferencial entre una i altra cooperativa no podrà referir-se a qüestions de confessió o de partit. Caldrà tenir cura molt especialment perquè la duplicitat de cooperatives no serveixi per provocar o aprofundir les divisions o els antagonismes entre els escolars. Es farà sempre ressaltar el principi segons el qual la cooperació entre els escolars, molt més àdhuc que entre els adults, ha de ser camp comú de concòrdia, col·laboració i comprensió mútua i no pas instrument de lluita».

- Així mateix s'atorgaran importants missions a la Subcomissió de Cooperació, per a la realització o el suport a les activitats formatives del sector; i en les disposicions transitòries del mateix reglament s'estableix l'ensenyament de la cooperació en tots els centres d'ensenyament de grau superior al primari, donant un termini màxim de cinc anys.

4. Regions autònomes

El cooperativisme rochdalià, que representa l'Aliança Cooperativa Internacional, va mantenir i desenvolupar des dels seus orígens una cultura republicana i federalista en les seves construccions orgàniques, funcionals i filosòfiques, tot animant una pedagogia ciutadana, d'assumpció de deures, drets i responsabilitats, que solament poden ser desplegats plenament en entorns socials i polítics determinats.

La primera Llei de cooperatives de la República espanyola, «República democràtica de treballadors de tota classe»,¹¹ va trobar el camp abonat en la constitució de les regions autònomes que van arribar a constituir-se: Catalunya, País Basc i Galícia (no va poder cobrir el tràmit parlamentari, a causa del curs de la guerra).

4.1. Catalunya

Catalunya es constitueix en regió autònoma, després d'haver cobert tots els tràmits exigits per la Constitució, per la Llei, de 15 de setembre de 1932. A l'Estatut, article 12, apartat f, s'assenyala que correspondrà a la Generalitat de Catalunya la legislació exclusiva i l'execució directa de les funcions sobre cooperatives, mutualitats i pòsits.¹²

Salvada la interrupció, en el procés legislatiu autonòmic, que va suposar el bienni negre, són aprovades pel parlament de Catalunya dues lleis importants:

4.1.1. Llei de bases de la cooperació per a cooperatives, mutualitats i sindicats agrícoles, de 17 de febrer de 1934.¹³ Primera i única llei, fins al dia d'avui, «paraigua» que agrupa sota una mateixa denominació els instruments econòmics dels treballadors; avui en diem societat civil i economia social.

¹¹ Constitució Espanyola de 1931, Art. 1.

¹² Gaseta de Madrid, Núm. 265, 21 de setembre de 1932.

¹³ Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya. Núm. 51. Dimarts, 20 de febrer de 1934.

Tres elements estratègics de la cooperació s'institueixen en aquesta llei:

a) La definició i els principis, que són el denominador comú dels elements que conformen el sector: «Associació de persones naturals o jurídiques que es proposen millorar la situació econòmica i social dels seus components, mitjançant l'establiment d'una comunitat voluntària en la qual el servei mutu i la col·laboració pecuniària de tots els seus membres permetin realitzar la funció que es proposa: treball, producció, distribució, consum, crèdit, previsió, assegurança o qualsevol altra finalitat que tendeixi a millorar les relacions humanes, a posar els interessos col·lectius per damunt de tota idea de benefici particular i suprimir qualsevol lucre entre els seus associats i entre aquests i la societat respectiva.» Avui dia aquests principis són assumits per les organitzacions que representen l'economia social.

b) Els instruments econòmics de la societat civil, assenyalats en aquesta llei sota la denominació conjunta de cooperació, es consideren d'interès públic i s'assenyala que el govern, en aquest cas la Generalitat de Catalunya, es valdrà d'aquestes societats per a la realització de les previsions, assegurances, gestions o finalitats socials. Una posició d'aquest tipus és, en l'actualitat, un dels grans oblidats en les polítiques públiques, i una constant reivindicació de l'economia social.

c) Constitució del Consell Superior de la Cooperació, les funcions de la qual serien l'estudi, la proposició i la difusió de la legislació; el foment, el registre, la inspecció i la tutela; i la seva composició sobre la base de la representació de l'Administració, de les organitzacions representatives, una entitat financera (la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu), i un president escollit entre les persones que s'hagin distingit pels seus estudis i la seva actuació en la cooperació.

4.1.2. Llei de cooperatives, de 17 de març de 1934.¹⁴ Aposta clarament per cooperatives de tipus mitjà i gran, i promou l'agrupació de les petites i disperses, així com els àmbits federatius.

Totes dues lleis estan signades per Lluís Companys (ER), president de la Generalitat, i Joan Comorera (PSUC), conseller d'Economia i Agricultura.

4.2. País Basc

Àlaba, Guipúscoa i Biscaia es van constituir en regió autònoma i van adoptar la denominació de País Basc l'octubre de 1936. En l'article segon, apartat e de l'Estatut, s'assenyala la competència exclusiva en legislació i execució directa en cooperatives, mutualitats, pòsits, sindicats i cooperatives agrícoles i de ramaders, política i acció agràries.¹⁵

A causa de les condicions excepcionals de guerra en què es trobava el país, el Govern provisional basc va emetre un decret relatiu al funcionament de les societats cooperatives del País Basc, de data 7 de desembre de 1936, en el qual s'indica que

¹⁴ Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya. Núm. 81. Dijous, 22 de març de 1934.

¹⁵ Diari Oficial del País Basc-Euzkadi'ren berjabetasun-Araudia. 09/10/1936.

seguiran regint-se per la Llei i el Reglament de la República, i es crea un registre de societats cooperatives. El signen José A. de Aguirre (PNB), com a president del Govern Provisional Basc, i Juan de los Toyos (PSOE), conseller de Treball, Previsió i Comunicacions.

4.3. Galícia

Galícia, que va iniciar el procés d'autonomia el 1931, just quan s'acabava de proclamar la República, va complir els requisits d'elaboració de l'Estatut per l'assemblea d'ajuntaments, i el plebiscit d'aprovació de l'Estatut, el 28 de juny de 1936, el qual va remetre immediatament a les Corts. Tanmateix, només va ser possible la lectura d'aquest Estatut en un parlament reunit a Montserrat l'1 de febrer de 1938, en unes condicions que van impossibilitar la seva aprovació.

L'Estatut de Galícia recollia, en l'article 14, apartat K, les atribucions sobre el règim de cooperatives, i vam comptar amb un breu comentari de Castelao, on assenyala la importància d'aquestes competències per a les reformes que necessiten aquest i altres sectors a Galícia.

5. Alguns protagonistes

5.1. Si algú representa millor els treballs de reforma social a Espanya és Gumersindo Azcarate (1840-1917), creador de la Institució Lliure d'Ensenyament, juntament amb Giner de los Ríos, qui ,formant part de la Comissió de Reformes Socials (1883-1903), va presidir l'Institut des del 1903 fins a la seva mort. L'equip de persones creat, la filosofia que el sustentava i la disciplina de treball es van mantenir sota diferents governs; en el decret de febrer de 1933¹⁶ es diu: «La República aspira a testimoniar públicament el seu agraïment als grans espanyols que amb la seva conducta exemplar van anar preparant a poc a poc, en les hores difícils i hostils del passat, l'ambient que ha fet possible l'adveniment del règim republicà. Un d'aquests grans espanyols és, sense cap mena de disputa, el senyor Gumersindo Azcarate, que al llarg de la seva fecunda vida política ha destacat contínuament el valor de l'ensenyament a la vida de l'Estat; va col·laborar íntimament en tots aquells esforços inicials que es van fer entre nosaltres per transformar l'orientació pedagògica del país i **va preparar la política social d'Espanya, la qual va elevar a la categoria de pedagogia social**».

5.2. Joan Ventosa i Roig (1883 Vilanova i la Geltrú-1961 Mèxic). És un dels nostres dirigents cooperatius, veritable mestre cooperatista, en el qual és fàcil reconèixer els valors humanistes que conformen el nostre ideari, així com el compromís social i internacionalista en el que es va forjar. Va cursar estudis de farmàcia i peritatge agrícola, va ser membre de diverses cooperatives i entitats d'economia social, alcalde de Vilanova, president de la Federació de Cooperatives de Catalunya (1922-1933), president de la Federació Nacional de Cooperatives d'Espanya (elegit en el seu congrés constituent), diputat a les Corts republicanes per la circumscripció de la província de Barcelona, membre del Comitè Central de l'Aliança Cooperativa Internacional (ACI) de 1924 a 1939. Va patir dos exilis: el primer a França, quan es va produir la suspensió de l'Estatut, de desembre de 1934 a febrer de 1936, amb el triomf de la dreta, i l'últim i definitiu amb la victòria dels militars feixistes.

¹⁶ Gaseta de Madrid. Núm. 42. 11 de febrer de 1933.

Imprescindible la seva presència, avui dia, en els programes de formació i acció dels nostres cooperadors, cooperativistes i cooperatistes, a través dels seus escrits, o de l'anàlisi de les seves activitats en els terrenys de realització social, ciutadana i política que en van incloure algunes de tan innovadores com aquell acte solidari amb els nens búlgars en el terratrèmol de 1928, en el qual van participar els primers nuclis organitzats de dones cooperativistes, en coordinació amb l'Aliança Cooperativa Internacional; o la seva influència a Amèrica, tant a Mèxic com a Brasil, Colòmbia, etc. I fonamentalment les seves aportacions a la legislació cooperativa, a l'estructuració de les organitzacions de representació, les definicions de sectors cooperatius, com el de producció (avui treball associat), etc.

5.3. Antonio Gascón i Miramón, al qual devem la notícia minuciosa de la realitat cooperativa nacional i internacional. Professor Auxiliar i, a partir del mes d'abril de 1910, professor numerari d'electrotècnia de l'Escola Superior d'Arts Industrials i d'Indústries de Madrid, de la qual ja el 1912 n'era catedràtic, agent de la Propietat Industrial i Comercial fins a l'any 1913. Va ser nomenat cap de la Secció de Cooperació de l'Institut de Reformes Socials, creada el febrer de 1923, encarregada de l'elaboració definitiva de l'Avantprojecte de llei de cooperació; designat el setembre de 1924¹⁷ per assistir a l'Exposició Internacional de Cooperació i Obres Socials de Gant, en representació del Ministeri de Treball, Comerç i Indústria, juntament amb el catedràtic José Martínez de San Miguel. Autor de nombrosos llibres, *Historia de los cooperadores de Rochdale, Hacia una ley de cooperativas, Los Pools canadienses y la venta cooperativa de trigos, Dinamarca agrícola y cooperativa, La cooperación y las cooperativas, La cooperación en el mundo. Participación de España en la exposición de Gante*, etc.

5.4. Francisco Largo Caballero (1869-1946). Membre d'UGT des de 1890 i del PSOE des de 1894. Va arribar a ser president del sindicat i vicepresident del partit. Ministre de Treball i Previsió als inicis de la República, va tirar endavant els decrets de cooperatives i el seu reglament. Va arribar a ser president del Govern de la II República espanyola, des del setembre de 1936 fins a l'abril de 1937. Va morir a l'exili.

5.5. Joan Comorera (1894-1958). Mestre, periodista i polític. Fundador i primer secretari general del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC). Va ser conseller d'Economia i Agricultura de Catalunya, i en qualitat de tal, responsable de la Llei de cooperació i de la de cooperatives. Va morir al Penal de Burgos, després de tornar a Espanya clandestinament, per continuar lluitant per les llibertats.

5.6. Juan de los Toyos. Membre del PSOE i d'UGT, els anys vint va ser membre de l'Executiva del sindicat. Regidor d'Eibar els anys 30, va participar en l'anomenada primera proclamació de la República, a Eibar, la matinada del 14 d'abril de 1931. Membre de la «Comissió dels 18» que l'any 33 va ser investida de facultats plenes per a la tramitació del plebiscit i la remissió a les Corts del Projecte d'estatut d'autonomia del País Basc. Com a conseller de Treball, Previsió i Comunicacions del Govern provisional basc, va signar el «Decret relatiu al funcionament de les societats cooperatives del País Basc», el 7 de desembre de 1936.

¹⁷ Gasetta de Madrid. Núm. 259. 15 de setembre de 1924.

Bibliografia:

AAVV: *La Cooperació a la Catalunya dels anys 30: textos i comentaris de la Llei de cooperatives de 1931 i de les lleis de la Generalitat de 1934*. Fundació Roca Galés. Barcelona. 1979.

AAVV: *Butlletí de l'Institut de Reformes Socials (1903-1924)*. Edició commemorativa del primer centenari. CD. MTAS. Madrid. 2003.

Caminal i Badia, Miquel: *Joan Comorera*. Empúries. Barcelona. 1984. 3 vol.

Canalejar i Méndez. J.: *En el erudito*. Discurs preliminar que va servir d'introducció a l'estudi d'A. Buylla; A. Posada i L. Morote: *El Instituto del Trabajo. Datos para la reforma social en España*, completat amb una *Memoria acerca de los Institutos del Trabajo en el extranjero* elaborada per J. Uña i Sarthou, Establecimiento tipográfico de Ricardo Fe, Madrid, 1902 (hi ha una edició facsímil del Ministeri de Treball i Seguretat Social, amb pròleg de Santiago Castillo, Madrid, 1986).

Capellán de Miguel, Gonzalo: *Gumersindo de Azcarate, biografía intel-lectual*. Junta de Castilla i Lleó. Valladolid. 2004.

Castelao, Alfonso R. (comentaris de): *Estatuto de Autonomia para Galicia, 1936*. Akal. Madrid. 1976.

Chaves Ávila, Rafael: «La Economía Social en la Història». *Noticias CIDEDEC* núm. 33, p. 82-85. València. 2001.

Dunyó i Clará, Jacint: *Joan Ventosa i Roig 1883-1961. La humanitat d'un català exemplar*. Fundació Roca Galés. Barcelona. 1983.

Fuentes, Juan Francisco: *Largo Caballero. El Lenin español*. Síntesis. Madrid. 2005

Garrido, Fernando: *La Cooperación*. Estudi teoricopràctic sobre les societats cooperatives de consum i de producció a Gran Bretanya i en altres països, i especialment a Catalunya. Impremta d'Oliveres. Barcelona. 1879.

Gascón i Miramón, Antonio: *Hacia una Ley de Cooperativas. Servicio de Publicaciones Agrícolas*. Madrid. 1927.

Gil Pecharromán, Julio: *Segunda República Española*. Biblioteca Nueva. Madrid. 2006.

Montolio, José M^a: «En el 75 aniversario de la Lley de Cooperativas de 1931». *Revista de Economía Social* núm. 24, 2006, p. 19-21.

Montoya Melgar, Alfredo: *Estudio Preliminar en Boletín del Instituto de Reformas Sociales (1903-1924)*. Edició commemorativa del primer centenari. CD. MTAS. Madrid. 2003.

Mori, A: *Crónica de las Cortes Constituyentes de la Segunda República Española*. Aguilar. Madrid. 1932.

Palacio Morena, Juan Ignacio: *La institucionalización de la Reforma Social en España (1883-1924)*. Ministeri de Treball i Seguretat Social. Madrid. 1988.

Pla, Joseph: «Madrid. El advenimiento de la República». *El País*. Madrid. 2003.

Reventós Carner, Juan: *El Movimiento Cooperativo en España*. Ariel. Barcelona. 1960.

Sánchez Montero, Simón: «Camino de libertad (Memorias)». *Temas de Hoy*. Madrid. 1997.

Ventosa i Roig, Joan: *Antología Cooperativista*. Fundació Roca Galés. Barcelona. 1980.

Textos de les lleis, el Reglament de cooperatives i els estatuts d'autonomia de 1931-1938:

<http://www.75aniversarioleydecooperativas.org/>

Rubén Villa Benayas
Presidente UCMTA

Generalitat de Catalunya
Departament de Relacions Institucionals
i Participació
Programa per al Memorial Democràtic

Agradecemos la colaboración de la Generalitat de Catalunya en la traducción del texto